

УДК 347.63

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-1\(7\)-141-152](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-1(7)-141-152)

Дзюбенко Олена Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права юридичного факультету Державного університету інфраструктури і технологій, проспекту Героїв Сталінграду, 2, м. Київ, 04211; +380972994213; elena8508@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7674-8651>

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Анотація. У публікації досліджується правова природа та істотні умови договору про сурогатне материнство. З'ясовано, що договір є двостороннім та укладається між подружжям, яке надає свій генетичний матеріал для зачаття ембріона, який буде перенесений в організм сурогатної матері за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій та, відповідно, сурогатною матір'ю

Через призму співставлення ознак, які приманні договорам про надання послуг та договору про сурогатне материнство доведено, що договір про сурогатне материнство за своєю правовою природою належить до договорів про надання послуг та породжує виникнення цивільно-правових відносин між замовниками (подружжям) та виконавцем договору про сурогатне материнство (сурогатною матір'ю).

З'ясовано, що істотними умовами договору про сурогатне материнство є предмет договору та, в разі його оплатності, ціна. Предметом договору про сурогатне материнство слід вважати послуги по перенесенню в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; виношуванню; народженню дитини та передачі дитини подружжю.

Ціна договору про сурогатне материнство, в свою чергу, має бути визначена в кошторисі, який повинен узгоджуватися між сторонами та бути частиною договору. В кошторисі варто вказувати розмір, строк та порядок оплати кожної послуги та витрат, які будуть та можуть бути понесені у зв'язку з виношуванням та народженням дитини сурогатною матір'ю. При цьому, доведено, що ціна складається з трьох частин: по-перше, сума, яка виплачується сурогатній матері за кожну надану нею послугу (переніс ембріона, щомісячні виплати, винагорода після народження та передачі дитини). По-друге, оплата фактичних витрат сурогатної матері (харчування, оренда житла, трансфер, одяг для вагітних, придбання необхідних речей в пологовий будинок). По-третє, оплата форсмажорних обставин, які можуть виникнути під час виношування або народження дитини (перебування під час вагітності на стаціонарному лікуванні в медичному закладі, народження двох і більше дітей, смерть сурогатної матері під час пологів).

Ключові слова: договір про сурогатне материнство, сурогатна матір, предмет договору про сурогатне материнство, ціна договору про сурогатне материнство, послуга.

Dziubenko Olena Leonidovna,

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor, Department of Civil Law, Faculty of Law, State University of Infrastructure and Technology, Prospekt Heroes of Stalingrad, 2, Kyiv, 04211; +380972994213; elena8508@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7674-8651>

LEGAL NATURE AND ESSENTIAL CONDITIONS OF THE SURROGACY AGREEMENT

Abstract. The publication explores the legal nature and essential terms of the Surrogacy Agreement. It is revealed that the Agreement is bilateral and concluded between the spouses, who provide their genetic material for a conception of the embryo, which will be transferred to the body of a surrogate mother by means of the use of assisted reproductive technologies and, accordingly, the surrogate mother.

Through the prism of comparing the features that are related to the service agreements and the Surrogacy Agreement, it is proved that the Surrogacy Agreement by its legal nature refers to the service agreements and generates the emergence of civil relations between the customers (spouses) and the contractor of the Surrogacy Agreement (by surrogate mother).

It was found that the essential conditions of the surrogacy agreement are the subject of the Agreement and, in the case of its payment, the price. The subject of the Surrogacy Agreement should be considered services for the transfer to the body of the surrogate mother of the human embryo conceived by the spouses as a result of the use of assisted reproductive technologies; bearing; birth and transfer of the child to the couple.

The price of a Surrogacy Agreement should, in turn, be set out in an estimate that must be agreed between the Parties and be part of the Agreement. The estimate should specify the size, term and order of payment for each service and expenses that will and may be incurred in connection with the carrying and birth of a child by a surrogate mother. At the same time, it is proved that the price consists of the following three parts: first, the amount that is paid to the surrogate mother for each service rendered by them (embryo transfer, monthly payments, remuneration after the birth and transfer of the child). Secondly, the payments of the actual costs of the surrogate mother (food, rent, transfer, clothing for pregnant women and the purchase of the necessary things in the hospital). Thirdly, payment of force majeure circumstances that may occur during the birth or birth of a child (stay in the hospital during hospital treatment in a hospital, the birth of two or more children and death of a surrogate mother during childbirth).

Keywords: Surrogacy Agreement, surrogate mother, subject of Surrogacy Agreement, price of Surrogacy Agreement, service.

Постановка проблеми. У Сімейному кодексі України зазначено, що дружина має право на материнство (ч. 1 ст. 49 СК України), а чоловік має право на батьківство (ч. 1 ст. 50 СК України) [1]. Водночас, неможливість зачати подружжям дитину або неможливість виносити дитину дружиною вирішується шляхом використання послуг сурогатного материнства. Проте, реалізувати з мінімальними ризиками як для подружжя, так і для сурогатної матері вказане право надзвичайно важко через відсутність в національному законодавстві норм, які б регулювали порядок укладання договору про сурогатне материнство, визначали його істотні умови, встановлювали права та обов'язки сторін договору, а також передбачали відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору. Разом з тим, підходи науковців щодо розуміння ними правової природи договору є неоднозначними та дискусійними. У зв'язку з цим, дослідження правової природи договору про сурогатне материнство та його істотних умов досі залишається актуальними та підлягає аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, практиків присвячена договору про сурогатне материнство. Так, актуальні проблеми договору про сурогатне материнство досліджували у свої працях Т.В. Заварза, І.Я. Верес, Ю.Ю. Таланов, Н.А. Аблятіпова, Р.А. Майданик, А. Головащук та інші. В.А. Ватрас, в свою чергу, розглядав суб'єктний склад договору про сурогатне материнство. С.Ю. Чашкова у своєму дисертаційному дослідженні аналізувала систему договірних зо-

бов'язань договору сурогатного материнства.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення правової природи та істотних умов договору про сурогатне материнство.

Виклад основного матеріалу. Цивільний кодекс України не виділяє договір про сурогатне материнство як самостійний вид договору. Крім того, досліджуваний договір не регулюється жодним нормативно-правовим актом. Варто зазначити, що у 2011 році у Верховній Раді України був зареєстрований проєкт закону «Про допоміжне материнство» від 17 червня 2011 року № 8703, який визначає організаційно-правові питання, медичні аспекти щодо допоміжного материнства, основні напрями державної політики та повноваження органів виконавчої влади у сфері допоміжного материнства [2].

Так, вказаний проєкт визначає допоміжне материнство (сурогатне) як відрізок часу, впродовж якого: жінка стає допоміжною матір'ю, реалізується комплекс заходів, спрямованих на захист та обслуговування жінок, що народжують дітей для інших осіб (замовників) шляхом імплантації ембріону із застосуванням методик допоміжних репродуктивних технологій [2].

Слушною є позиція Т.В. Заварзи, яка зазначає, що легалізація в Україні відносин із сурогатного материнства вимагає від науковців нагального вирішення декількох важливих питань: по-перше, щодо природи відносин між замовниками – потенційними батьками та сурогатною матір'ю (цивільні, сімейні, адміністративно-правові); по-друге, щодо природи договору про сурогатне материнство (непоіменова-

ний, договір послуг чи договір підряд-ду); по-третє, щодо предмета договору [3, С. 27].

Науковці, які у своїх працях до-сліджували особливості договору про сурогатне материнство неоднозначні у розумінні правової природи догово-ру. Так, на думку, І.Я. Вереса, договір про сурогатне материнство слід від-нести до сімейно-правових договорів і передбачити в Сімейному кодексі України. При цьому, автор наголошує, що до договору про сурогатне мате-ринство слід застосовувати норми Цивільного кодексу України, якщо від-сутні відповідні норми у Сімейному кодексі України і це не суперечить суті відносин [4, С. 28].

Ю.Ю. Таланов, в свою чергу, вва-жає, що під договором сурогатного ма-теринств слід розуміти договір, згідно з яким сурогатна мати (виконавець) після імплантації або транспланта-ції в її організм (без використання її біологічного матеріалу) ембріона по-дружжя, яке надало свій генетичний матеріал (замовники), зобов'язується виносити, народити і передати дитину замовникам, а замовники зобов'язу-ються сплатити виконавцеві фактич-ні витрати, пов'язані з виконанням договору і винагороду, якщо інше не встановлено договором [5, С. 367]. Така дефініція договору про сурогатне ма-теринство свідчить до приналежність його до цивільно-правових договорів.

Таким чином, можна констатувати, що позиції науковців є суперечли-вими і неоднозначними, а отже в науці відсутній єдиний підхід щодо розу-міння правової природу договору про сурогатне материнство.

Досліджуючи договір про сурогат-не материнство через призму його

приналежності до сімейно-правових договорів чи до цивільно-правових договорів, необхідно звернутися до дефініції поняття «сурогатне мате-ринство». А.В. Ватрас, з думкою якого ми погоджуємось, вважає, що із пра-вової точки зору під сурогатним мате-ринством слід розуміти запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріа-лу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшо-му буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комер-ційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогат-ною матір'ю [6, С. 72].

Конкретизуючи вказаний підхід, варто зазначити, що в науковій літера-турі розрізняють два види сурогатно-го материнства: повна або гестаційна сурогатність (перенесення в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям, дружиною та донором, донорами) та часткова або гендерна сурогатність (передбачає ге-нетичний зв'язок сурогатної матері з дитиною, оскільки використовується її яйцеклітина) [4, С. 27]. На наш по-гляд, вказана позиція суперечить змі-сту статті 123 СК України [1], відповід-но до якої можливе лише три шляхи застосування допоміжних репродук-тивних технологій, причому в обох варіантах, які виходять із змісту пер-шої та другої частин вказаної статті, дитину народжує дружина. При цьому, відповідно до ч. 2 ст. 123 СК України [1], донорами ембріона людини, який переноситься в організм іншої жін-ки, є виключно подружжя (чоловік та жінка), що виключає можливість ви-користання біологічного матеріалу сурогатної матері, а отже у договорі

про сурогатне материнство подружжя є донорами біологічного матеріалу. Водночас, особливу увагу в контексті досліджуваної теми, варто звернути і на те, що договір про сурогатне материнство має укладатися виключно між подружжям та сурогатною матір'ю. Разом з тим, для перенесення в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, необхідно укласти самостійний договір між подружжям та медичною установою, яка буде надавати вказану послугу.

Таким чином, предметом нашого дослідження є договір про сурогатне материнство, який укладається між подружжям, яке надає свій генетичний матеріал для зачаття ембріона, який буде перенесений в організм сурогатної матері за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій та, відповідно, сурогатною матір'ю.

При цьому, як вірно зазначає С.Ю. Чашкова у своєму дисертаційному дослідженні «Система договірних зобов'язань в російському сімейному праві»: «між лікувальним закладом і подружньою парою, яка звернулася з метою застосування репродуктивних технологій, договір між сурогатною матір'ю і лікувальним закладом, а також між сурогатною матір'ю і подружньою парою належать до сфери цивільного права» [7, С. 41].

На нашу думку, договір про сурогатне материнство за своєю правовою природою належить до цивільно-правових договорів, а саме до договорів про надання послуг, а тому має укладатися відповідно до вимог Глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» (статті 901-907). Так,

відповідно до ст. 901 ЦК України, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [8]. Проаналізуємо вказану дефініцію через призму договору про сурогатне материнство та доведемо приналежність договору про сурогатне материнство до договору про надання послуг рядом підстав.

По-перше, ч. 2 ст. 123 СК України чітко встановлює сторони договору про сурогатне материнство, якими можуть бути подружжя (чоловік та жінка), які є замовниками договору про надання послуг, з однієї сторони, та, відповідно, сурогатна мати, яка є виконавцем договору, – з іншої сторони.

Варто зазначити, що сімейні відносини виникають між виключним колом учасників сімейних правовідносин, перелік яких закріплений в статті 2 СК України. Разом з тим, термін «сурогатна матір» у вказаній статті відсутній, а отже договір про сурогатне материнство не може породжувати у сторін, які його уклали виникнення сімейних правовідносин, за виключенням випадку, коли сурогатна матір є родичкою чоловіка або жінки та є тіткою або бабусею народженою нею дитини.

Так, якщо сурогатною матір'ю є родичка чоловіка або дружини (мати, рідна або двоюрідна сестра), які є замовниками договору про сурогатне материнство, батьками дитини, відповідно до ч. 2 ст. 123 СК України є подружжя. Разом з тим, між дитиною та

сурогатною матір'ю, яка її народила в такому випадку виникають сімейні правовідносини, які регулюються Розділом V Сімейного кодексу України «Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів». Таким чином, між сторонами договору про сурогатне материнство виникають цивільні правовідносини.

По-друге, частина 2 статті 123 СК України «Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій» міститься у Главі 12 СК України «Визначення походження дитини» [1], а отже вказана норма безпосередньо свідчить про те, що народження дитини сурогатною матір'ю, зачатою подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій є однією із підстав походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою. Таким чином, не виникає сумнів в тому, що після народження дитини, вона вважається такою, яка походить від подружжя, а державна реєстрація народженої сурогатною матір'ю дитини має здійснюватися на загальних підставах за правилами ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [9]. Можна стверджувати, що договір про сурогатне материнство не належить за своєю правовою природою до сімейно-правових договорів, а Сімейний кодекс України визначає одну з підстав походження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі між собою, а саме – застосування допоміжних репродуктивних технологій із залученням іншої жінки, в організм якої переноситься ембріон людини, зачатий подружжям.

По-третє, предметом договору про сурогатне материнство є послуга, яка полягає, відповідно до ч. 2 ст. 123 СК України, у перенесенні в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Звісно, метою досліджуваного договору є народження дитини сурогатною матір'ю з подальшим переданням народженої дитини подружжю. А тому, важливо акцентувати увагу на тому, що послуга, яка є предметом договору про сурогатне материнство не обмежується виключно «перенесенням в організм іншої жінки ембріона людини», а й також охоплює послуги по виношуванню, народженню та переданню дитини подружжю, яке є замовниками даної послуги та яке надало свій генетичний матеріал. При цьому, вказані послуги договору про сурогатне материнство, споживаються в процесі вчинення певної дії (перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; передання дитини подружжю) або здійснення певної діяльності (виношування та народження дитини), а отже, відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК України, складають предмет договору про сурогатне материнство. Такий аналіз безперечно свідчить про приналежність договору про сурогатне материнство до договорів про надання послуг, істотною умовою яких є предмет, що передбачає відповідні послуги.

По-четверте, відповідно до ч. 1 ст. 902 ЦК України, виконавець повинен надати послугу особисто [8], що безпосередньо вказує на те, що сурогатною

матір'ю може бути виключно та жінка, яку обере подружжя по визначеним та погодженим між собою критеріям. Разом з тим, у статті 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я зазначено, що сурогатною матір'ю може бути виключно повнолітня жінка, яка має медичні показання [10]. Водночас, відповідно до п. 6.4. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умови наявності у неї власної здорової дитини, добровільної письмової оформленої заяви сурогатної матері, а також за відсутності медичних протипоказань [11]. Варто зазначити, що в країнах, де сурогатне материнство легалізовано, законодавством висуваються різні вимоги до сурогатної матері. Так, у Греції, однією з основних вимог до обох сторін договору є наявність громадянства. Крім того, жінки повинні довести не лише факт проживання в Греції протягом достатнього періоду, а й те, що не збираються залишити країну в найближчому майбутньому [12, С. 290]. Отже, лише та жінка, з якою бажають заключити договір про сурогатне материнство замовники та яка, при цьому, відповідає вимогам законодавства, що висуваються до сурогатних матерів може бути виконавцем послуги, що є однією із вимог договорів по надання послуг.

По-п'яте, відповідно до ст. 909 ЦК України, замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [8], що вказує на те, що договори про надання послуг можуть бути як оплатними так і безоплатними. Відповідно до ч. 5 ст. 626 ЦК України, договір є відплатним, якщо інше не вста-

новлено договором, законом або не впливає із суті договору [8]. Виходячи із особливостей договору про сурогатне материнство, можна стверджувати, що, зазвичай, він є оплатним, проте оплатність договору залежить, передусім, від відносин, у яких перебувають замовники та виконавець послуги. Виконавцем послуги може бути родичка (мати, сестра, тітка, тощо) чи близька подруга дружини або чоловіка, а отже договір, в такому випадку, може бути безоплатним за згодою сторін. Так, в Харкові у 1995 році вперше була реалізована програма сурогатного материнства в Україні, а сурогатною матір'ю стала жінка, яка виносила дитину своєї доньки, в якій була вроджена патологія матки [13, С. 168].

Проведений аналіз безсумнівно свідчить про приналежність договору про сурогатне материнство до договорів про надання послуг, а отже сторони договору зобов'язані дотримуватися вимог, передбачених Главою 63 ЦК України. Крім того, договір про сурогатне материнство має бути укладений у письмовій формі та підлягати нотаріальному посвідченню.

Істотні умови договору про сурогатне материнство. Окремого аналізу в контексті досліджуваної теми потребують істотні умови договору про сурогатне материнство. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України, договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [8]. На нашу

думку, істотними умовами договору про сурогатне материнство мають бути предмет та, в разі оплатності договору, його ціна.

В науковій літературі відсутня єдина позиція щодо розуміння предмета договору про сурогатне материнство. Так, на думку Н.А. Аблятіпової, предметом договору виступає обов'язок жінки виносити, народити і передати дитину подружжю, яке надає генетичний матеріал [13, С. 170]. Аналогічної позиції дотримується і Р.А. Майданік, зазначаючи лише, що предмет договору сурогатного материнства становлять відносини з виношування і народження дитини сурогатною матір'ю з подальшою передачею дитини генетичним (біологічним) батькам на умовах цього договору [14, с. 23].

Позиція авторів є слушною, проте, на нашу думку, не в повній мірі відображає специфіку предмета договору про сурогатне материнство, оскільки з однієї сторони, виношування дитини, її народження та передача в подальшому замовникам договору неможливі без запліднення сурогатної матері, а з іншого – предметом договорів про надання послуг є, безперечно, послуги, а тому і предметом договору про сурогатне материнство є саме послуги, які не можна ототожнювати з поняттями «відносини» та «обов'язок».

На підставі цього вважаємо, що предметом договору про сурогатне материнство слід вважати послуги по перенесенню в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; виношуванню; народженню дитини та передачі дитини чоловіку та дружині, які

надали свій генетичний матеріал та є замовниками договору про сурогатне материнство.

Разом з тим, дефініція поняття допоміжні репродуктивні технології закріплена у п. 1.2. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Так, допоміжними репродуктивними технологіями є методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (техніка виконання експерименту чи інших маніпуляцій у спеціальному лабораторному посуді або у контрольованому середовищі поза живим організмом) [11].

Ціна договору. Відповідно до ч. 1 ст. 632 ЦК України, ціна встановлюється за домовленістю сторін [8]. На думку А. Головащук, яка розрізняє некомерційне та комерційне сурогатне материнство, ціну комерційного сурогатного материнства мають складати обов'язкові поточні витрати, що можуть виникнути під час програми сурогатного материнства та грошова компенсація сурогатній матері, розмір якої визначається за домовленістю сторін [14, с. 68]

Водночас, якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору (ч. 4 ст. 632 ЦК України) [8].

Через відсутність законодавчого закріплення механізму розрахунку за досліджуваним договором, на ринку послуг сурогатного материнства іс-

нують різні варіанти оплати послуг сурогатної матері. Так, наприклад, спеціалізовані клініки встановлюють власний порядок цін. Зокрема, центр сурогатного материнства «Артеміда» обіцяє сурогатній матері гонорар у сумі близько **22000 євро**, який включає: аванс у сумі 5000 грн.; виплату у сумі 5000 грн. після підтвердження вагітності; щомісячні виплати у сумі 10000 грн.; післяпологову компенсацію у сумі 13000 євро, яка виплачується після народження і передачі дитини. При цьому, графік і розмір виплат прописуються в контракті і завіряються нотаріально. Крім перерахованих вище виплат сурогатна мама отримує також гроші на одяг для вагітних, на оренду житла на останніх місяцях перед пологами, страховку, компенсацію витрат на трансфер, оплату няні для її рідної дитини [16].

Водночас, міжнародне агентство репродуктивних технологій «Мілітта» здійснює оплату праці сурогатної матері у три етапи: переніс ембріона (300 дол. США), щомісячні виплати у сумі 300 дол. США та винагорода у розмірі 15000-17000 дол. США [17], а отже за проведенням нами розрахунком, сурогатна матір, в разі виношування нею дитини протягом дев'яти місяців, в середньому отримує гроші у сумі 18000 дол. США.

Таким чином на прикладі двох клінік, які встановлюють ціни на послуги сурогатного материнства, можна прийти до висновку, що ціна договору включає ціну за фактично надані послуги сурогатної матері, що складають предмет договору про сурогатне материнство та ціну на фактичні витрати, які сурогатна мати здійснює під час виношування дитини (проживання,

харчування, одяг, транспорті затрати, тощо).

Виходячи із специфіки та ризикованості договору про сурогатне материнство та на виконання ч. 1 ст. 903 ЦК України, варто не тільки передбачити в договорі ті послуги, які має надати сурогатна матір та ряд обставин, які можуть виникнути як при виношуванні дитини, так і при її народженні, а й розмір, строк та порядок оплати цих послуг. Так, кожна з обставин, які можуть виникнути при виношуванні та народженні дитини може вплинути на ціну договору, а тому більш доцільно, на наш погляд, ціну договору визначати в кошторисі, який повинен бути узгоджений між сторонами та бути частиною договору. В кошторисі варто вказувати розмір, строк та порядок оплати кожної послуги та витрат, які будуть та можуть бути понесені у зв'язку з виношуванням та народженням дитини сурогатною матір'ю.

Ми вважаємо, що ціна договору про сурогатне материнство має складатися з трьох частин: по-перше, сума, яка виплачується сурогатній матері замовниками за кожну надану нею послугу (переніс ембріона, щомісячні виплати, винагорода після народження дитини та передачі її подружжю). Захищаючи інтереси кожної зі сторін договору комерційного сурогатного материнства, варто, як вірно зазначає А. Головащук, грошову компенсацію, яка виплачується сурогатній матері після народження дитини, передавати на депозит нотаріусу до моменту передачі дитини потенційним батькам [15, С. 69].

По-друге, оплата сурогатній матері фактичних витрат для забезпечення їй комфортного виношування дитини та

її народження (харчування сурогатної матері, оплата оренди житла, трансфер, гроші на одяг для вагітних, придбання необхідних речей в пологовий будинок, тощо).

По-третє, оплата форсмажорних обставин, які можуть виникнути під час виношування або народження дитини. Такими обставинами можуть бути: народження двох і більше дітей, пологи шляхом кесаревого розтину, смерть сурогатної матері під час пологів (в такій ситуації в договорі може бути встановлена сума компенсації, яка буде виплачена близьким родичам жінки, яка є виконавцем договору), тощо. Крім того, сурогатна матір може знаходитись на стаціонарному лікуванні у медичному закладі, якщо під час обстеження буде виявлена загроза викидня. В такому випадку сурогатна матір може отримати компенсацію, якщо це буде передбачено у кошторисі. Звісно, встановити всі обставини, які можуть виникнути при виношуванні та народженні дитини неможливо, проте узгодження більшості з них мінімізує спори, що можуть виникнути у майбутньому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз правової природи та істотних умов договору про сурогатне материнство свідчить про його складність, ризикованість та суперечливість. Доведено, що договір про сурогатне материнство належить до договорів про надання послуг. Встановлено, що істотними умовами договору є предмет та, в разі його оплатності, ціна. Предметом договору є послуги по перенесенню в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування

допоміжних репродуктивних технологій; виношуванню; народженню дитини та передачі дитини подружжю, яке є замовниками договору про сурогатне материнство. Водночас, ціна договору має бути визначена в кошторисі, який повинен бути обумовлений та узгодженим між подружжям та сурогатної матір'ю та бути частиною договору. При цьому, ціна має складатися з трьох частин: оплата сурогатній матері за надані нею послуги; оплата потреб сурогатної матері під час вагітності та пологів, що викликані належним виконанням договору; оплата форсмажорних обставин, які можуть виникнути під час виношування або народження дитини.

Враховуючи, великий попит на послуги сурогатного материнства та відсутність правового регулювання договору, вважаємо за потрібне розробити та прийняти закон, який би визначав істотні умови, форму договору про сурогатне материнство, регулював відносини між сторонами договору та встановлював цивільно-правову відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
2. Про допоміжне материнство: Проект Закону України від 17 червня 2011 р. № 8703 / Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF6PR00A.html (дата звернення: 23.01.2020).
3. Заварза Т.В. Правова природа і предмет договору про сурогатне материн-

ство. Доктрина медичного права. 2017. № 1. С. 27-36.

4. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. Адвокат: Наука і практика. 2013. № 3 (150). С. 27-31.

5. Таланов Ю.Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 360-368.

6. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. 2002. № 4. С. 72-75.

7. Чашкова С.Ю. Система договорних обов'язків в російському сімейному праві : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. Москва, 2004. 197 с.

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2398-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 38. Ст. 509.

10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.

11. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787 / Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний вісник України. 2013. № 82, Ст. 3064.

12. Brunet, Laurence, King, Derek, Davaki, Konstantina, McCandless, Julie, Marzo, Claire and Carruthers, Janeen. *Comparative study on the regime of surrogacy in the EU member states*. Belgium,

2012. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/51063/> (дата звернення 20.01.2020).

13. Аблятіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 167-173.

14. Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство. Київ, 2013. 48 с.

15. Головащук. А. Деякі аспекти договору сурогатного материнства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2/2. С. 66-71.

16. Сайт центру сурогатного материнства «Артеміда». URL: <https://artemida.ua/vyplaty/> (дата звернення 21.01.2020).

17. Сайт міжнародного агентства репродуктивних технологій «Милитта». URL: <http://militta.com.ua/surmom/> (дата звернення 21.01.2020).

REFERENCES

1. Simeinyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2002, January 10). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 21. Art. 135 [in Ukrainian].

2. Proiekt Zakonu Ukrainy "Pro dopomizhne materynstvo" : vid 17 chervnia 2011 roku [Law of Ukraine "About assisted motherhood" from June 17, 2011]. (2011). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF6PR00A.html [in Ukrainian].

3. Zavarza, T.V. (2017). Pravova pryroda i predmet dohovoru pro surohatne materynstvo [Legal nature and subject matter of a surrogate motherhood agreement]. *Doktryna medychnoho prava – Doctrine of Medical Law*, 1, 27-36 [in Ukrainian].

4. Veres, I.Ya. (2013). Problemy pravovoho rehuliuвання surohatnoho materynstva [Problems of legal regulation of surrogate motherhood]. *Advokat: Nauka i praktyka – Lawyer: Science and practice*, 3 (150), 27-31 [in Ukrainian].

5. Talanov, Yu.Yu. (2012). Aktualni problemy surohatnoho materynstva v za-

konodavstvi Ukrainy [Actual problems of surrogate motherhood in the laws of Ukraine.]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Newsletter of Kharkiv National University of Internal Relations*, 1, 360-368 [in Ukrainian].

6. Vtras, V.A. (2002). Subiektnyi sklad pravovidnosyn shchodo implantatsii embriona dytyny zhintsi iz henetychnoho materialu podruzhzhia [Sub-warehouse of legal and legal advice on the implantation of children and genetic material of friends.]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnogo upravlinnia i prava – Newsletter of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law*, 4, 72-75 [in Ukrainian].

7. Chashkova, S.Iu. (2004). Sistema dogovornyh obyazatel'stv v rossijskom semejnomy prave [The system of contractual obligations in Russian family law]. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].

8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40. Art. 356 [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnogo stanu" : vid 1 lipnya 2010 roku [Law of Ukraine "On the State Registration of Civil Status Acts" from July 1, 2010]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38. Art. 509 [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy "Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia" : vid 19 lystopada 1992 roku [Law of Ukraine "Fundamentals of Ukrainian legislation on health care" from November 19, 1992]. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4. Art. 19 [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh

tekhnologii v Ukraini: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 9 veresnia 2013 r. № 787 [On Approval of the Procedure for the Use of Assistive Reproductive Technologies in Ukraine: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated September 9 2013, № 787]. (2013). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 82. Art. 3064 [in Ukrainian].

12. Brunet, Laurence, King, Derek, Davaki, Konstantina, McCandless, Julie, Marzo, Claire and Carruthers, Janeen. *Comparative study on the regime of surrogacy in the EU member states*. Belgium, 2012. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/51063/>

13. Abliatipova, N.A. (2009). Problemy surohatnogo materynstva v Ukraini. [Problems of surrogate motherhood in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of power and law*, 51, 167-173 [in Ukrainian].

14. Maidanyk, R.A. (2013). Reproduktyvni prava. Surohatne materynstvo [Reproductive rights. Surrogate motherhood]. Kiev, 48 [in Ukrainian].

15. Holovashchuk, A. (2017). Deiaki aspekty dohovoru surohatnogo materynstva [Some aspects of the surrogacy agreement]. *Visegrad Journal on Human Rights – Deyaki aspects of the surrogacy agreement*, 2/2, 66-71 [in Ukrainian].

16. Sait tsentru surohatnogo materynstva «Artemida» [Site of the center of surrogate motherhood "Artemida"]. artemida.ua/vyplaty. Retrieved from <https://artemida.ua/vyplaty/> [in Ukrainian].

17. Sait mizhnarodnogo ahentstva reproduktyvnykh tekhnologii «Mylytta» [Site of the international agency of reproductive technologies «Militta»]. militta.com.ua/surmom. Retrieved from <http://militta.com.ua/surmom/> [in Ukrainian].